

Структурна трансформація аграрної економіки України: історичний досвід цукрової індустріалізації та сучасні виклики зернової спеціалізації

У статті досліджується структурна трансформація аграрної економіки України у ХІХ – на початку ХХ століття через призму переходу від зерново-сировинної моделі до аграрно-промислової, заснованої на розвитку цукробурякової індустрії. Актуальність теми зумовлена необхідністю осмислення історичного досвіду формування доданої вартості в аграрному секторі в контексті сучасних дискусій щодо сировинної орієнтації українського експорту. Метою статті є визначення макроекономічних наслідків розвитку цукрової промисловості для структури виробництва, регіональної спеціалізації та формування фінансово-промислового капіталу на Правобережжі та в Київському економічному регіоні. Методологічну основу дослідження становлять історико-економічний аналіз, структурний підхід, елементи кількісної реконструкції галузевих показників, а також порівняльний аналіз динаміки зернового та цукрового виробництва.

Обґрунтовано, що розвиток цукробурякової індустрії став каталізатором переходу від експортно-сировинної моделі до переробної економіки, сприяв концентрації капіталу, формуванню підприємницьких династій, розвитку транспортної інфраструктури та фінансових інститутів. Показано, що зростання частки переробної продукції у структурі аграрного виробництва забезпечило вищий рівень доданої вартості порівняно із зерновою торгівлею попередніх століть.

Наукова новизна полягає у трактуванні цукрової промисловості не лише як галузевого феномену, а й як системного чинника структурних зрушень в економіці України індустріальної доби. Практичне значення результатів полягає у можливості використання історичного досвіду для формування сучасної стратегії переходу від сировинної до переробної моделі розвитку.

Ключові слова: *структурна трансформація; аграрна економіка; цукробурякова промисловість; додана вартість; індустріалізація; зернова торгівля; регіональний розвиток; фінансово-промисловий капітал.*

Постановка проблеми. Упродовж тривалого часу українські землі функціонували в межах сировинної моделі господарювання, що ґрунтувалася на експорті продукції первинного сектору. Віск, поташ, деревина, а з ХVІ століття передусім зерно формували основу зовнішньоторговельної спеціалізації регіону. Така модель забезпечувала інтеграцію до міжнародного ринку, однак характеризувалася низьким рівнем переробки, обмеженою концентрацією капіталу та відсутністю розвинутої промислової інфраструктури.

У ХІХ столітті відбувається якісний злам цієї моделі, пов'язаний із розвитком цукробурякової промисловості. Саме вона започаткувала процес структурної трансформації аграрної економіки, перевівши її з площини сировинної спеціалізації до аграрно-промислової моделі, орієнтованої на створення доданої вартості.

Актуальність теми зумовлена сучасною структурою аграрного експорту України, у якій знову домінують зернові культури як продукція первинного виробництва. Незважаючи на наявність окремих сегментів переробки (зокрема виробництва соняшникової олії), загальна модель залишається значною мірою орієнтованою на експорт сировини або продукції з низьким рівнем доданої вартості. Економічна ефективність такої моделі суттєво залежить від світової кон'юнктури, логістичних маршрутів і цінних коливань на глобальних ринках.

Подібна ситуація спостерігалася і в минулому. До розвитку цукробурякової промисловості українські землі були переважно постачальником зерна та іншої аграрної сировини. Додана вартість формувалася поза межами регіону, а внутрішня економічна структура залишалася обмеженою первинним виробництвом. Лише перехід до цукрової індустрії забезпечив концентрацію капіталу, формування переробної інфраструктури, розвиток фінансових інститутів і появу промислової організації праці.

Отже, історичний досвід ХІХ – початку ХХ століття дозволяє розглядати цукрову індустріалізацію як приклад успішної структурної трансформації від зерново-сировинної моделі до аграрно-промислової. У сучасних умовах, коли зернова спеціалізація знову визначає вагому частку експортних надходжень, звернення до цього досвіду є не лише історичним аналізом, а й інструментом осмислення можливостей поглиблення переробки та нарощування внутрішньої доданої вартості.

Аналіз останніх досліджень. Історико-економічні дослідження обробної промисловості та аграрної еволюції України зосереджуються переважно на інституційно-галузевому та регіональному рівнях. Зокрема, монографія В.Оляничя [1] системно реконструює розвиток цукрової промисловості Лівобережної України наприкінці XIX – на початку XX століття, акцентуючи увагу на організаційних формах виробництва та регіональних особливостях. Праця О.Ресента та О.Сердюка [2] розкриває включення українського сільського господарства до світового продовольчого ринку в 1861–1914 роках, що дозволяє інтерпретувати цукрову індустрію як складову ширшої експортно-аграрної моделі. У працях С.Мошенського – як у монографії про економічну історію України [3], так і в статтях про «аграрну пастку» [5] та аграрний капіталізм Гетьманщини [6] – цукрова проблематика вписується у довшу траєкторію формування капіталу, периферійності та інерції розвитку.

Важливим доповненням до цього корпусу є дослідження С.Мошенського, Д.Грицишена та О.Петрука [4], у якому сучасна аграрно-сировинна модель України аналізується через призму структурної залежності, обмежень економічного зростання та проблеми перерозподілу доданої вартості. Автори підкреслюють, що домінування ресурсно-аграрної спеціалізації формує довгострокові макроекономічні ризики, що безпосередньо співвідносяться з історичним досвідом переходу від зернової до цукрової індустрії.

У ширшому теоретичному вимірі структурні зрушення та їхні довгострокові наслідки для економічного зростання аналізуються через концепти виробничих зв'язків і структурної перебудови. Класичний підхід А.Гіршмана [7] підкреслює роль прямих і зворотних зв'язків (forward and backward linkages) у переході від первинного виробництва до секторів із вищою доданою вартістю. Сучасні праці Д.Родріка [8] та його спільна робота з М.Макміллан [9] пропонують рамку аналізу структурних змін через перерозподіл ресурсів між секторами та динаміку продуктивності, тоді як підхід економічної складності [10] дозволяє трактувати розвиток буряково-цукрової індустрії як ускладнення виробничої структури економіки.

Актуальний контекст аграрної спеціалізації та експортної структури відображено в міжнародних аналітичних звітах [11–15]. Водночас у більшості досліджень цукрова промисловість розглядається як галузевий феномен, тоді як макроекономічний вимір – структурна трансформація від зерново-сировинної експортної спеціалізації до промислово-переробної моделі з внутрішнім подовженням ланцюгів створення доданої вартості (на прикладі цукрової індустрії) – потребує подальшого комплексного осмислення.

Викладення основного матеріалу. Історія української економіки демонструє не лише зміну епох, а й повторюваність структурних конфігурацій. У XIX столітті тривалий період зернової експортної орієнтації означав інтеграцію в міжнародний поділ праці як постачальника первинної продукції. Лише розвиток цукрової індустрії створив механізм внутрішньої переробки та накопичення капіталу. У сучасних умовах питання структурної трансформації знову набуває особливої актуальності: чи здатна аграрна економіка перейти від експортної сировинної функції до моделі внутрішньої капіталізації.

У теорії структурних змін ключовою ознакою модернізації є зростання частки переробних секторів та ускладнення виробничої структури. Якщо застосувати це до сучасної України, то аграрний сектор залишається переважно орієнтованим на експорт зернових та олійних культур. Навіть за наявності первинної переробки глибина індустріальної інтеграції є обмеженою, а значна частина доданої вартості формується за межами національної економіки. У логіці теорії економічної складності домінування продукції з низькою технологічною насиченістю обмежує довгострокові траєкторії зростання та стримує розвиток міжгалузевих зв'язків.

Сучасна аграрна модель характеризується залежністю від глобальних цінових циклів, логістичною вразливістю та відносно слабким мультиплікаторним ефектом для суміжних секторів – машинобудування, хімічної промисловості, фінансової інфраструктури. У цьому сенсі вона частково відтворює дореформену конфігурацію XIX століття, коли зерновий експорт не формував індустріального ядра регіону. Натомість цукрова промисловість створила внутрішній виробничий цикл: сировина перетворювалася на готовий товар у межах регіону, формуючи розгалужені виробничі зв'язки та механізми внутрішньої капіталізації.

Історичний досвід свідчить, що структурний перелом відбувається не лише завдяки технології, а внаслідок поєднання кількох факторів – інновацій, концентрації капіталу, розвитку кредиту, транспортної інфраструктури та сприятливих інституційних умов. Саме взаємодія цих елементів у XIX столітті забезпечила перехід від зерново-сировинної до аграрно-промислової моделі. Сучасні умови відрізняються масштабом глобальної конкуренції та рівнем ризиків, проте базова логіка структурної трансформації залишається незмінною: переробка підвищує маржинальність, формує складніші виробничі зв'язки та створює передумови для внутрішнього накопичення.

Таким чином, порівняння двох історичних періодів дозволяє зробити висновок про повторюваність базових структурних дилем. Аграрна економіка здатна перейти від ролі постачальника сировини до індустріального виробника за умови технологічної модернізації, фінансової інфраструктури та

інституційної стабільності. Історія цукрової індустрії показує, що структурна трансформація можлива тоді, коли аграрний сектор стає основою промислової капіталізації, а не лише джерелом експортної виручки.

До початку цукрового буму українські землі вже були інтегровані в масштабну міжнародну торгівлю, однак виконували переважно роль постачальника сировини. Спочатку це був експорт воску, поташу та інших «лісових» товарів, що надходили на зовнішні ринки як необроблена продукція. Із XVI століття на українських землях розпочинається зерновий бум: виробництво дедалі більше орієнтується на ринок, а зерно стає ключовим експортним товаром.

Проте така модель залишалася частиною сировинної економіки з низьким рівнем переробки. Вона забезпечувала прибуток і включеність до зовнішніх ринків, але майже не створювала високої доданої вартості, не концентрувала капітал в економічних центрах і не формувала промислової інфраструктури. Саме тому поява цукробурякової промисловості стала якісним переломом: багатство почало виникати вже не від вивезення необробленої сировини, а від її переробки, концентрації капіталу та індустріальної організації праці.

Індустріальна епоха традиційно описується через «базові» ресурси й матеріали – вугілля, нафту, сталь, – які забезпечили технологічні зрушення, прискорили урбанізацію та змінили просторову й соціальну структуру господарства. Водночас цукор зазвичай не належить до класичних символів індустріалізації. Проте в українському контексті XIX століття саме цукрова індустрія сприяла ранній модернізації та акумуляції капіталу, зокрема в Київському економічному регіоні. Через розвиток виробництва й торгівлі цукром Київ інтегрувався у міжнародні товарні ланцюги та фінансово-комерційні зв'язки раніше, ніж сформувався як повноцінний індустріальний центр.

Інституційні та технологічні передумови цього процесу значною мірою формувалися на загальноєвропейському рівні. На початку XIX століття завдяки поширенню технології бурякового цукроваріння у Франції відбулося масштабування виробництва та зниження відносної ціни цукру: продукт, який тривалий час мав характер елітарного споживання, поступово перетворився на масовий товар. Унаслідок цього цукор набув не лише споживчого, а й стратегічного значення, ставши складовою економічної конкуренції між державами. Країни-виробники цукру застосовували протекціоністські інструменти – митні тарифи, субсидії, експортні премії – для підтримки національних виробників і розширення їхніх позицій на зовнішніх ринках. Таким чином цукор еволюціонував у «політично чутливий» товар, на який істотно впливали державна політика та міжнародні торговельні режими.

Цукрова промисловість уже не була продовженням поміщицького господарства. Завод перетворювався на складний виробничий організм із власним обладнанням, бухгалтерією та кредитами. Тут земля, техніка й капітал поєднувалися в єдиний механізм. Коли технологія виробництва цукру поширилася на території царської імперії, виявилось, що найкращі ґрунти для неї – українські чорноземи.

Цукор став одним із перших товарів, через який українські землі виявилися пов'язаними із загальноєвропейською системою виробництва. Йшлося не лише про продаж готового продукту, а й про імпорт машин і устаткування, про кредитні потоки, залежні від цін у Берліні та Парижі, про технології, що приходили разом із інженерами. Розквіт галузі розпочався у 1840-х роках із впровадженням парових машин. Рентабельність була очевидною: гектар пшениці давав близько 20 рублів доходу, а гектар цукрових буряків – до 75 рублів. У 1847 році на території України діяло 144 цукрові заводи (62 % усіх заводів імперії), а у 1849 році – вже 208 (68 %) [16, с. 175, 184–185].

В історію цукрового буму увійшли не лише загальновідомі прізвища Бобринських, Яхненків і Терещенків. Поруч із ними діяли інші цукрові магнати – Браницькі, Бродські, Потоцькі, Ярошинські. А в 1887 році Лазар Бродський ініціював створення «Всеросійського товариства цукрозаводчиків» – цукрового синдикату, який охоплював близько 70 % цукрових заводів царської імперії та з'єднав українських, польських, єврейських і російських виробників у спільну систему координації. На початку XX століття учасники синдикату постачали продукцію в Англію, Італію, Туреччину, Персію, Афганістан, Китай та навіть Японію. Налагодити такий експорт було дуже непросто через конкуренцію. Адже собівартість київського цукру в різні роки становила 1,8–2,2 рубля за пуд, тоді як у Німеччині чи Франції вона не перевищувала 1,6 рубля [2, с. 334–335]. Реформи 1860-х років у поєднанні з цукровим бумом сформували цілий соціальний прошарок промислової буржуазії. До нього входили не лише найбільші цукрозаводчики, а й численні середні та дрібні підприємці, які через інвестиції, управління й кредитну дисципліну створювали інститути капіталістичного господарства в Україні.

Але цукровий бум – це не лише історія статків і прізвищ. За ними стояла нова економічна система, що змінювала саму структуру господарства. До кінця XIX століття до двох третин цукру імперії вироблялося на території України, яка перестала бути лише зерновим регіоном. Тут відбувалася переробка й концентрація капіталу, а головне – формувалася індустріальна організація праці. Цукровий буряк витісняв зерно, тому що був прибутковішим, і земля дедалі виразніше ставала частиною промислового виробництва.

Таким чином, цукровий бізнес створив новий тип аграрної економіки, що заробляла не на експорті сировини, а на її переробці й створенні доданої вартості. Це економічне зростання вже не було продовженням старої зернової традиції: створену на Заході технологію вдалося перенести на місцевий ґрунт, де земля і праця були доступними, а нова економічна хвиля другої половини XIX століття дозволила поєднати ці ресурси з капіталом і технікою. Цукрові заводи потребували робочих рук, і мобільність робочої сили зробила можливим масштабування виробництва. Акціонерні компанії та банківський кредит перетворювали розпорошені статки на інвестиції. Залізниці з'єднали поля, заводи й ринки збуту в єдину систему.

Цукровий бум став однією з перших великих хвиль індустріалізації на українських землях: він створив промислову буржуазію, сформував банківський капітал і змінив логіку економіки. Якщо у XVIII столітті простір визначали ярмарки й річкові шляхи, то у XIX – заводські труби й залізничні колії. Саме так цукор став механізмом включення України до європейської індустріальної економіки з її можливостями, суперечностями й неминучими кризами.

У другій половині XIX століття цукрова промисловість концентрувалася переважно на Правобережній Україні – насамперед у Київській та Подільській губерніях, де поєднувалися родючі ґрунти, велике землеволодіння, доступ до капіталу й транспортної інфраструктури. Заводи розміщували ближче до місць вирощування сировини, і Київщина стала простором, у якому зійшлися в єдиному вузлі земля, капітал і транспорт.

Тому Київ і називали «столицею цукру». Прибутки були настільки значними, що змінили міський ландшафт і сприяли формуванню фінансової еліти, яка акумулювала великі обсяги вільного капіталу. Водночас за фасадами модернізованого міста існувала інша сторона буму: сезонність і виснажливість праці, тривалий робочий день, витіснення зернових культур, а також перехід селян від натурального укладу до грошового, що підвищувало їхню залежність від ринкових коливань.

Розпочалася конкурентна боротьба київських і петербурзьких банків за фінансування цукрової промисловості – ця галузь стала одним із ключових об'єктів інвестування. Участь у кредитуванні дозволяла купувати значні пакети акцій і паїв заводів за номіналом, отримувати високі дивіденди або вигідно продавати їх після підвищення ринкової ціни.

У період цукрового буму українські землі виступали вже не як периферія, а як центр виробництва – принаймні в межах економіки царської імперії. Бум сформував промислову буржуазію, поширив акціонерні форми власності, прискорив розвиток банківської системи та радикально змінив аграрну структуру, хоча водночас супроводжувався концентрацією капіталу і зростанням соціальної нерівності.

Цукровий бізнес створив новий клас власників – промислову буржуазію, чий інтерес відрізнявся від інтересів традиційного дворянства. Тепер їхнє багатство дедалі більше залежало вже не від землі як символу статусу, а від ефективності виробництва, кредитної дисципліни та контролю над ринком. У цьому була принципова трансформація – економічна влада поступово переходила до капіталу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На початку XX століття цукрова промисловість стала однією з найбільш капіталізованих галузей, поєднавши чорноземні поля, залізниці, банки та біржу в єдину систему. Водночас вона зробила економіку більш чутливою до криз перевиробництва, коливань цін і політичної нестабільності. Попри створення буржуазії, банків і заводів, галузь породила й залежність від фінансових потоків, які перервалися під час війни та революції. Саме цукрове виробництво запустило механізм інституційного переходу від аграрного суспільства до капіталістичної системи, інтегрованої в європейську економіку.

Для сучасної України цей досвід важливий як приклад того, що переробна індустрія може змінювати структуру аграрного сектору, створювати внутрішню додану вартість і формувати стійкіші центри нагромадження капіталу – особливо за умов, коли експорт зернових знову відіграє провідну роль, а завдання поглиблення переробки залишається ключовим напрямом структурної модернізації.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням кількісного аналізу структурної трансформації аграрної економіки України у XIX – на початку XX століття, зокрема через реконструкцію динаміки доданої вартості, рівня капіталізації та міжгалузевих виробничих зв'язків на регіональному рівні. Доцільним є також порівняльне дослідження української цукрової індустрії з аналогічними процесами в Центральній та Східній Європі з метою визначення спільних і відмінних моделей індустріальної інтеграції аграрного сектору. Окремого аналізу потребує питання впливу фінансових інститутів і кредитних механізмів на масштаби та темпи індустріалізації, а також можливість застосування історичного досвіду до сучасних стратегій поглиблення переробки в аграрному секторі України.

Список використаної літератури:

1. *Олянич В.В.* Цукрова промисловість Лівобережної України (наприкінці XIX – на початку XX століття). Історичний аспект : монографія / *В.В. Олянич.* – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2021. – 187 с.
2. *Реєнт О.П.* Сільське господарство України і світовий продовольчий ринок (1861–1914 рр.) : монографія / *О.П. Реєнт, О.В. Сердюк.* – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2011. – 365 с.

3. *Мошенський С.З.* Капіталізм і бізнес. Уроки економічної історії України : монографія / С.З. Мошенський. – Київ : Креативна агенція «Артіль», 2024. – 768 с.
4. *Moshenskyi S.* Agricultural and resource economy of Ukraine and problems for economic growth / *S.Moshenskyi, D.Grytsyshen, O.Petruk* // *Scientific Horizons*. – 2024. – Vol. 27, № 1. – P. 152–161. DOI: 10.48077/scihor1.2024.152.
5. *Мошенський С.З.* Пастка аграрної економіки. Ретроспективний аналіз загроз економічній безпеці України / *С.З. Мошенський* // *Економіка, управління та адміністрування*. – 2022. – № 4 (102). – С. 84–88. DOI: 10.26642/ema-2022-4(102)-84-88.
6. *Мошенський С.З.* Український аграрний капіталізм Гетьманщини: неподолана економічна периферійність та «ефект колії» (друга половина XVII століття) / *С.З. Мошенський* // *Економіка, управління та адміністрування*. – 2023. – № 1 (103). – С. 9–14. DOI: 10.26642/ema-2023-1(103)-9-14.
7. *Hirschman A.O.* The Strategy of Economic Development / *A.O. Hirschman*. – New Haven : Yale University Press, 1958. – 217 p.
8. *Rodrik D.* Economics Rules: The Rights and Wrongs of the Dismal Science / *D.Rodrik*. – New York : W.W. Norton, 2015. – 272 p.
9. *McMillan M.S.* Globalization, Structural Change and Productivity Growth / *M.S. McMillan, D.Rodrik* // NBER Working Paper. – 2011. – 54 p. DOI: 10.3386/w17143.
10. *The Atlas of Economic Complexity: Mapping Paths to Prosperity* / *R.Hausmann, C.A. Hidalgo, S.Bustos and other*. – Cambridge, MA : MIT Press, 2014. – 368 p.
11. *Trade and Development Report 2023: Growth, Debt and Climate – Realigning the Global Financial Architecture*. – UNCTAD, 2023. – 198 p.
12. *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022*. – Paris : OECD Publishing, 2022. – 256 p.
13. *The State of Agricultural Commodity Markets 2022: The Geography of Food and Agricultural Trade*. – FAO, 2022. – 168 p.
14. *Русан В.М.* Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання : аналіт. доп. / *В.М. Русан, Л.А. Жураковська*. – Київ : НІСД, 2024. – 47 с.
15. *Europe and Central Asia Economic Update: Spring 2024*. – Washington, DC : World Bank, 2024. – 127 с.
16. *Голобуцький В.О.* Економічна історія Української РСР: Дожовтневий період / *В.О. Голобуцький*. – К. : Вища школа, 1970. – 300 с.

References:

1. Olianych, V.V. (2021), *Tsukrova promyslovisht Livoberezhnoi Ukrainy (naprykintsi XIX – na pochatku XX stolittia). Istorychnyi aspekt*, monohrafiia, KhNU im. V.N. Karazina, Kharkiv, 187 p.
2. Reient, O.P. and Serdiuk, O.V. (2011), *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy i svitovyi prodovolchyi rynek (1861–1914 rr.)*, monohrafiia, In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, Kyiv, 365 p.
3. Moshenskyi, S.Z. (2024), *Kapitalizm i biznes. Uroky ekonomichnoi istorii Ukrainy*, monohrafiia, Kreatyvna ahentsiia «Artil», Kyiv, 768 p.
4. Moshenskyi, S., Grytsyshen, D. and Petruk, O. (2024), «Agricultural and resource economy of Ukraine and problems for economic growth», *Scientific Horizons*, Vol. 27, No. 1, pp. 152–161, doi: 10.48077/scihor1.2024.152.
5. Moshenskyi, S.Z. (2022), «Pastka ahrarnoi ekonomiky. Retrospektyvnyi analiz zahroz ekonomichnii bezpetsi Ukrainy», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, No. 4 (102), pp. 84–88, doi: 10.26642/ema-2022-4(102)-84-88.
6. Moshenskyi, S.Z. (2023), «Ukrainskyi ahrarnyi kapitalizm Hetmanschyny: nepodolana ekonomichna peryferiinst ta “efekt kolii” (druha polovyna XVII stolittia)», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, No. 1 (103), pp. 9–14, doi: 10.26642/ema-2023-1(103)-9-14.
7. Hirschman, A.O. (1958), *The Strategy of Economic Development*, Yale University Press, New Haven, 217 p.
8. Rodrik, D. (2015), *Economics Rules: The Rights and Wrongs of the Dismal Science*, W.W. Norton, New York, 272 p.
9. McMillan, M.S. and Rodrik, D. (2011), «Globalization, Structural Change and Productivity Growth», *NBER Working Paper*, 54 p., doi: 10.3386/w17143.
10. Hausmann, R., Hidalgo, C.A., Bustos, S. et al. (2014), «The Atlas of Economic Complexity: Mapping Paths to Prosperity», MIT Press, MA, Cambridge, 368 p.
11. *Trade and Development Report 2023: Growth, Debt and Climate – Realigning the Global Financial Architecture* (2023), UNCTAD, 198 p.
12. *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022* (2022), OECD Publishing, Paris, 256 p.
13. *The State of Agricultural Commodity Markets 2022: The Geography of Food and Agricultural Trade* (2022), FAO, 168 p.
14. Rusan, V.M. and Zhurakovska, L.A. (2024), *Ahrarnyi sektor Ukrainy u 2023 rotsi: skladovi stiikosti, problemy ta perspektyvni zavdannia*, analit. dop., NISD, Kyiv, 47 p.
15. *Europe and Central Asia Economic Update: Spring 2024* (2024), World Bank, DC, Washington, 127 p.
16. Holobutskyi, V.O. (1970), *Ekonomichna istoriia Ukrainskoi RSR: Dozhovtnevyi period*, Vyscha shkola, K., 300 p.

Мошенський Сергій Захарович – доктор економічних наук, професор Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0002-8024-8908>.

Наукові інтереси:

- економічна безпека держави;
- економічна історія;
- фінансова історія.

Moshenskyi S.Z.

Structural transformation of Ukraine's agrarian economy: historical experience of sugar industrialization and modern challenges of grain specialization

This article examines the structural transformation of the agrarian economy of Ukraine in the nineteenth and early twentieth centuries through the transition from a grain-based raw-material export model to an agro-industrial model centered on sugar beet production. The topicality of the study is determined by the need to reassess historical experience in generating added value within the agricultural sector, particularly in the context of contemporary debates on Ukraine's persistent commodity-oriented export structure.

The purpose of the article is to identify the macroeconomic consequences of the development of the sugar industry for production structure, regional specialization, capital accumulation, and the emergence of financial-industrial groups in Right-Bank Ukraine and the Kyiv economic region.

The methodological framework of this study comprises historical-economic analysis, a structural approach, elements of quantitative reconstruction of sectoral indicators, and a comparative analysis of the dynamics of grain and sugar production.

It is argued that the development of the sugar beet industry functioned as a catalyst for the transition from an export-raw materials model to a processing-oriented economy, facilitating capital concentration, the emergence of entrepreneurial dynasties, and the advancement of transport infrastructure and financial institutions. Furthermore, the findings demonstrate that the increased share of processed products within the structure of agricultural production yielded a higher level of added value compared to grain trade in preceding centuries.

The scientific novelty lies in interpreting the sugar industry not merely as a sectoral phenomenon but as a macroeconomic catalyst of structural transformation in Ukraine's industrial era. The practical implications concern the strategic reorientation from a raw-material to a processing-based development model in the modern Ukrainian economy.

Keywords: structural transformation; agrarian economy; sugar beet industry; added value; industrialization; grain trade; regional development; financial and industrial capital.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2026.